

Dagmar ŠIMKOVÁ
Byly jsme tam taky

Vydala Monika Elšíková, Praha 2010, 163 s.

Jen se dobře rozhlédni, kurvo reakcionářská! V životě se sem už nevrátíš (s. 16), to byla slova jednoho ze šesti příslušníků StB, kteří v roce 1952 odváděli právě zatčenou triadvacetiletou zdravotní sestru Dagmar Šimkovou z jejího rodného domu. Provilila se tím, že vylepila v Písku několik vlastnoručně zhotovených letáků a malovaných plakátů se sarkastickými poznámkami k tehdejšímu politickému režimu a že poskytla krátký azyl dvěma přátelům, kteří byli po politických prověrkách vyloučeni z vysoké školy a rozhodli se namísto služby v komunistické armádě dostudovat na Západě. Po velmi dlouhém údobí glosovala někdejší „veležrádkyně“ výše citovaný výrok tajného policisty ve své autobiografické knize pojednávající o čtrnácti letech prožitých ve vězení: *A měl pravdu. Z mého domova zůstaly jen holé zdi, mezi nimiž žijí neznámí lidé* (s. 16). To již sama žila v zahraničním exilu daleko od své vlasti a věděla, že její

osobní život zůstane provždy poznamenán největší tragédií českých dějin – komunistickou totalitní krutovládou.

Kdo začne číst pozoruhodnou knihu *Byly jsme tam taky*, která je ojedinělým dokumentem, psychologickou sondou i strhujícím románem současně, může už na prvních stránkách zpřítomňujících australské přímořské ráno mnohé vycítit. Například to, že autorka má dar slova, nebo to, že jejím slovům lze věřit. A může také vytušit, že krátká úvodní pasáž přírodní lyriky s náznakem nevyřčené otázky *Proč právě já? je jen předehrou k vyprávění nekonečně temnějšímu. Vzápětí ho skutečně čeká konfrontace s nejsyrovějším, vší sebelitostí prostým popisem dlouhého boje na život a na smrt těla i duše.* Autorka jej byla donucena podstoupit, aniž si mohla zvolit jeho čas a místo. Zvítězila, ale za své vítězství zaplatila nenahraditelnými ztrátami. Do závěru navazujícího na úvodní věty pak vložila jen skromný náznak intimní nevyřčené odpovědi: *Nevím, ale vydávám svědectví. Její kniha je poselstvím pro budoucí generace o době a lidech, jež bez postranních úmyslů popírá iluzorní teze o rovnosti lidských bytostí a vypráví o aristokracii výjimečné niterné vůle, připravené a odhodlané i přes všechna muka svést zápas o identitu vlastní duše.*

Dagmar Šimková se narodila v roce 1929 jako druhá dcera píseckého bankéře do majetné a dobře situované rodiny. Jak píše v emotivní předmluvě historička Pavlína Kouřová, sudičky k ní byly i v dalších ohledech štědré – vyrůstala v láskyplném rodinném prostředí, dostalo se jí kvalitní výchovy, byla obdařena krásou, inteligencí a uměleckým talentem. Problém byl v tom, že se narodila ve „špatné“ době – koncem druhé světové války tragicky zemřel její otec, po komunistickým převratu noví držitelé moci zabavili jejich rodinnou vilu (společně s matkou a sestrou zde pak mohly obývat jeden pokoj), započaté vysokoškolské studium jí bylo jako představitelce bývalé „vykořis-

ťovatelské třídy“ znemožněno a dokonce i její záliba v tanci a stepu se musela podřídit stylu „správné“ budovatelské hudby. Nastoupila do zaměstnání jako zdravotní sestra, zpovzdálí slyšela o temně rudé nenávisti vládnoucího „lidu“ a zblízka sledovala, jak její rodné město šedne. Přesto neztrácela životní elán ani smysl pro humor a na dobové temno reagovala po svém – recesí.

Po Písku vylepovala své plakáty zesměšňující komunistické vůdce Gottwalda a Zápotockého a své letáky, na nichž stálo: *Výzva občanům! Varujeme všechny soudruhy a soudružky, aby nekladli odpor americké armádě, která pravděpodobně začátkem příštího měsíce obsadí území ČSR. Při obsazování bude použito nejlepší zbraně – uspávacího prášku. Všichni občané ČSR budou uspani, a tím bude americké armádě umožněn rychlý postup. Nezneklidňujte se, buďte připraveni. Dobrou noc a dobré jitro v nové republice!* (s. 7) Text nebyl jen trefnou nárážkou na dobovou kampaň proti „americkému brouku“ – mandelince bramborové, vystihoval i naděje bezpočtu lidí na osvobození od komunismu po velmocenském válečném konfliktu Východu a Západu. Autorce se ovšem (alespoň z dnešního pohledu) podařilo onou recesní nadsázkou naznačit iluzornost takového víry. Ti, kdo dnes spekulují o pojmech protikomunistický odboj a odpor, mají v případě Dagmar Šimkové před sebou další hlavolam – totiž otázku: *Byly pomoc přátelům v nouzi a ono vylepení plakátů v době krutého teroru a vraždění nevinných lidí odbojem nebo odporem proti komunismu? Faktem je, že Dagmar Šimková nikomu z „vládnoucí třídy“ neublížila, nikoho z porobených nezodpovědně neohrozila (s azylem pro přátele její matka souhlasila), ale také to, že nebyla pouze „nevinně“ odsouzenou obětí – vyjádřila totiž jasně své mínění a vědomě pomohla lidem porušujícím komunistickou zákonnost. A je zde ještě další otázka: Jaká klasifikace náleží jejímu statečnému chování ve vězení? Jak vlastně posou-*

dí tuto „kauzu“ historici, politologové, filozofové a znalci práva, mimochodem nezřídka členové KSČ z 50. a 60. let 20. století, kteří dnes propagují své teze o tom, že protikomunistický odboj neexistoval a že totalitní systém zde byl jen v 50. letech? Jak tito akademikové vyloží současným studentům, že ještě v jimi „rehabilitovaných“ 60. letech byla vězněna a týrána tato žena (a s ní i mnozí další) pouze proto, že odmítala přistoupit na kompromis se zločinným režimem, který jí vzal mládí?

Bylo věznění Dagmar Šimkové až do roku 1966 jen excesem, nebo spíše symptomem tehdejšího politického režimu? Byla její názorová orientace v době teroru ojedinělou výjimkou, nebo míněním tisíců zrazených lidí z mladé generace, potažmo napříč generacemi? A to míněním zásadně odlišným od víry mladých komunistických budovatelů „lepšíh zítřků“, mezi nimiž jsou i ti, kteří po svém „prozření“ dosud vysvětlují, že „taková už byla tehdy doba“ a „taková holt byla většinová nálada“. Je to největší škoda pro ně samé, ale patrně i pro většinovou společnost, pokud nejsou schopni projevit slovy a činy úctu k těm, kteří tehdy nestáli na té špatné straně. Následující autorčina vzpomínka připomíná jejich „omyly“: *Někteří studenti, zapojeni do socialistické přestavby, vřadili se mezi olympské bohy. Když přijížděli na prázdniny domů, chodívali po ulicích se skleněným, nevidoucima očima. Strana navelela, aby se vyhýbali rozvratníkům, a tak se vymračovali a ježili jako ďáblové v pekle netrpělivosti, že nás ještě božská dlaň nesmetla do hlubin, vždyť se odvažujeme dýchat stejný vzduch a dokonce si dělat srandu z marxistických svátostí.* (s. 15)

Autorčina vězeňská zkušenost odhaluje otřesné důsledky pro ty, kdo se na rozdíl od výše zmíněných do oné socialistické přestavby nezapojili a hájili přesvědčení, že tudy cesta k lepším zítřkům nevede. Jeden z prvních prožitků poté, co ji *železná vrata uzavřela do posmrtného života*, popisuje autorka následovně: *Pár kroků*

ode mne stála nosítka. Na nich ležel muž s rozbitým obličejem, zsinálý, zalitý potem, dýchal rychle a přerývaně. Zavřela jsem oči, vděčná za tmu. Po zádech mi stékal ledový pot. Zuby mi začaly cvakat, nemohla jsem se ovládnout. A jako zkušená vězeňkyně se statutem „žena určená k likvidaci“ dodává: Strach je záležitost především tělesná. Nedá se kontrolovat rozumem. Všichni jsme prožívali nové, dosud nepoznané změny tělesných funkcí, které byly podmíněné strachem, překvapením, nejistotou z toho, co se stane v nejbližší budoucnosti. Strach může způsobit fyzickou bolest, vyvolat u zdravých lidí záchvat podobný padoucnici (s. 19).

Na duševní obzor vyšetřovatelů StB – referentů vzpomíná s chladným despektem, ale bez nenávisti: *Oběti zbijeme, zkopáme, vyhladíme, nedopřejeme jim spánku, splníme velký a obtížný úkol. Jednoho dne pyšně ohlásíme: „Soudruhu náčelníku, hlásím, že můj případ je uzavřen. Dosáhl jsem spontánního doznání“* (s. 31).

Soudržnost a empatie politických vězeňkyň (k autorčiným nejznámějším souputnicím patřily akademička Růžena Vacková nebo skautská aktivistka Dagmar Skálová) byly vedle nejpřísnější sebedisciplíny jedinou obranou proti bezohledné krutosti: *Pro referenty jsme svině, smradlavý hnůj, kurvy, bestie. Náš protijed je vzájemná něha a pozornost. Oslovujeme se zdvořilými slovy. Jsme Marušky, Pepičky a Aničky bez ohledu na stáří a tělesný tvar. Chováme se podle Gutha-Jarkovského. Jsme dámy. Střežíme své pohyby, vyjadřování, intonaci, je to stálá kontrola sebe sama, která pomáhá udržet důstojnost. Říkáme tomu „šustit hedvábím“. Nemluvíme o tom, že máme hlad, že nám je zima, nestěžujeme si na bolení hlavy, nepláče, nefňukáme. Proti lži a švindlu stojí poctivost. Nelze se a nekrade.* (s. 38) Sebedisciplína měla různé podoby, od ignorování tělesného nepohodlí přes smíření s vlastní situací, potlačování planých nadějí na propuštění a vzájemnou pospolitou podporu až po hrdé chování vůči představitelům tyranie. Během amnestií v první po-

lovině 60. let dvacátého století patřila autorka mezi „nepolepšitelné“, na něž se pro jejich dlouhodobé vzdorovité chování nedostalo. Když se jim v oněch „uvolněných“ 60. letech dostala do rukou kniha ruského spisovatele Alexandra Solženicyna *Jeden den Ivana Děnísoviče* o životě v sovětském koncentračním táboře, reagovaly: *Vždyť je to o nás. Jak je možné, že lidé čtou takové knihy, a jen pár kroků od nich se děje to, o čem se, nevěřící, dočetli?* (s. 146)

Soužití s vražedkyněmi a prostitutkami bylo, po ztrátě osobní svobody, týrání sadistickými vyšetřovateli a dozorci, dalším stupněm trestu. Vzpomínky na děsivé situace i děsivé příběhy žen postupují všemi kapitolami. Ale i k některým ženám odsouzeným za nejtěžší kriminální delikty autorka dokázala nalézt cestu. Na chvíli před propuštěním – domů šla jako jedna z posledních politických z 50. let – vzpomíná: *Prostitutky a cikánky mi zpívají procítěně na rozloučenou. A jedna po druhé se přichází loučit a každá vypravuje svůj neuvěřitelný příběh o vraždách, loupení, ale také o osamělosti a zoufalství a prázdnotě a netečnosti těch, kteří mohli kdysi pomoci a zastavit to, co se stát nemuselo.* (s. 148)

Vedle všech výše uvedených i opomenutých rovin autorka bezesobně formulovala i podstatu marx-leninského komunismu: *Byly jsme postaveny tváří v tvář něčemu novému, dosud neznámému. Bylo to promyšlené vědecké spiknutí proti tomu, co člověka odlišuje od ostatních tvorů. Nešlo totiž toliko o náš fyzický zmar jako o rozšlapaní mozku člověka, přes který se tunovým cvalem slonů řítila lež, teror a propaganda. Šlo o to, vyrvat z hrudi člověka srdce, přinutit jeho duši k otrocké prostraci a zdupat ji a pošlapat jako rohož u dveří. Zničit vědomí lidského JÁ, aby přestalo existovat.* (s. 27) *V každém člověku žije skrytá bestie, s kterou se potýká. Morální hodnoty společnosti a kultury, ke které patří, mu pomáhají potlačit zlo, krutost, pomstychtivost, závist, touhu po moci, nesmyslnou a nereálnou ctižádost,*

pomáhají mu držet šelmu pod kontrolou a dávají mu povzbuzující pocit vítězství nad tím, co v něm je nedobré. Ale doba, v níž jsme žili, odpoutala všechno zlo z řetězu a otevřela klece v duších lidí. Povýšila závist do rytířského stavu, takže závist se stala třídním bojem. Vysvětlila lidem neschopným řídit a organizovat svůj život, že oni, právě oni mají talent vzít otěže státu do rukou a obrátit směr dějin. (s. 112)

O mimořádném textu Dagmar Šimkové by bylo možné napsat další knihu, ale je na místě poukázat i na okolnosti jeho již pátého vydání. Zásluhu na něm má opět režisérka a publicistka Monika Elšíková, které patří hold nejen za vydavatelské odhodlání, ale i za velkou míru vkusu při redakční práci. Nezměrnou výpovědní hodnotu mají černobílé fotografie, jimiž je text vytríbeně proložen a které vybrala historička Pavlína Kourová. Jak tato autorka předmluvy přiznává, kniha ji před pěti lety za jedinou noc změnila život. Rozhodla se napsat pokračování zaměřené na autorčiny další osudy po propuštění z vězení a po odchodu do australského exilu. Dodejme ještě, že kniha *Byly jsme tam taky* vyšla poprvé v exilovém nakladatelství Sixty Eight Publishers a že název pro autorkou „nenadepsaný“ text zvolil vydavatel a spisovatel Josef Škvorecký. Monice Elšíkové se podařilo knihu znovu uvést do veřejného povědomí a podle slov na záložce ji bude vydávat, dokud to bude třeba. Pavlíně Kourové snad v nakladatelství Academia brzy vyjde pokračování. Výpověď Dagmar Šimkové lze doporučit všem nelhostejným jako nejspolehlivější prostředek pro udržení „nálady nezapomnění“ a rovněž k zařazení mezi literaturu k nové státní maturitní zkoušce.

Knihu *Byly jsme tam taky* je možné číst dvěma způsoby: z bezpečné vzdálenosti s odstupem rozumové analýzy, nebo s citovým zaujetím spouštějícím padací most do minulosti. V prvním případě čtenáře bude mrazit a ve druhém pocítí existenciální hrůzu ze sil, které mohou být v tomto světě uvolněny, a potřebu stavět

proti nim hráze, ať již se dnes formují ve starém či novém hávu. Na onu nevyřešenou autorčinu otázku Proč zrovna já? je snad možné nabídnout dvě vzletné odpovědi: Proto, aby v sobě nalezla a povznesla světlo prostého a vznešeného lidství. A proto, aby mohla napsat svou knihu a zachránit tak svět.

Dagmar Šimková se dočkala pádu komunismu jako česká exulantka žijící v Austrálii – kde vystudovala dvě vysoké školy a pracovala jako sociální pracovnice a výtvarnice – ve věku 61 let. Začala navštěvovat svoji rodnou vlast, byla soudně rehabilitována, ale natrvalo se již nevrátila – v roce 1995 zemřela na rakovinu. Její literární zpověď končí slovy: *Jsem tak svobodná, že mohu kráčet bosa. A vlny smývají stopy mých bosých nohou dřív, než za mnou mohou zůstat.* Krátce po sametové revoluci, v době očekávání dosud netušených možností a v záplavě mnoha dříve zapovězených titulů, se její zpověď ocitla na pultech trhovců s levnými knihami – za pouhých 5,- Kčs.

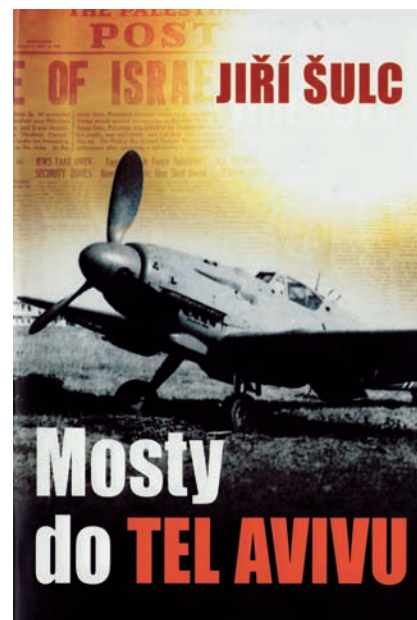
Jan Cholínský

Jiří ŠULC *Mosty do Tel Avivu*

Knižní klub, Praha 2010, 557 s.

Třetí kniha Jiřího Šulce ctí stejná pravidla jako obě předchozí: silný příběh, dynamický děj a čtenář, který nejenže získá vhled do popisovaného problému, navíc ještě zatouží dozvědět se víc. Jiří Šulc opět odvedl dobrou práci.

Mosty do Tel Avivu jsou spleť osobních příběhů odehrávajících se v letech 1946–1948, které prožívá řada často reálných nebo alespoň reálně vystavěných postav: židovská dívka Hadasa Leviová prchající z Polska po poválečném(!) pogromu v Kielcích a dlouho marně usilující dostat se do Palestiny, agent britské rozvědky v Praze Garry Watson, jehož úkolem je zmařit pokus dopravit československé zbraně do Palestiny, budou-

cí první vyslanec Izraele v Praze Ehud Avriel, který má v Čechách tyto zbraně nakoupit, příslušníci StB kapitán Sýkora a nadporučík Honzák, kteří tak trochu nevědí, na čí straně vlastně stát, bývalý pilot RAF, jeden z prvních letců izraelských vzdušných sil a budoucí prezident Izraele Ezer Weizman a v neposlední řadě Jan Masaryk, Rudolf Slánský a Klement Gottwald. To je jen částečný výčet hrdinů, jejichž aktivity čtenáře doslova zavalí na úvodních stranách knihy a zpočátku mu i ztíží orientaci v rozvíjejícím se příběhu. Ten však záhy dostává ostřejší kontury a rozděluje se do dvou proudů. Vznik Státu Izrael a s tím související zoufalý boj o přežití pod náporom arabské invaze a na druhé straně energický a nelítostně vedený boj československých komunistů o uchopení moci v zemi. Oba tyto zápasy probíhaly vlastně současně, nezávisle na sobě, přesto se však v určitých momentech proluly, a to s důsledky především pro Izrael, neboť, jak známo, byly to právě velké dodávky zbraní z Československa na Blízký východ, co pomohlo izraelskému státu udržet si svou ranou nezávislost a odrazit první invazní vlnu spojených arabských armád.

Autorův styl je tradičně prostý, jeho vyprávění hutné, odvíjející se v krátkých kapitolách, skvělá to taktika, jak udržet čtenáře v napětí, nenechat ho vydechnout, natož knihu odložit a věnovat se něčemu jinému. Dokonalá znalost problematiky, reálií a souvislostí navíc čiší z každého řádku, a tak se čtenář nemusí bát, že by byl veden na historické scetstí. Ano, Jiří Šulc je evidentně příznivcem Izraele, nepokrytě obdivuje způsob, jakým se Židé po válce porvali o svůj nový domov, energii, nasazení, organizační a logistické schopnosti a hlavně odvahu, se kterou se menšina s úspěchem postavila obrovské přesile. Takové příběhy ovšem musí v českých čtenářích žijících desítky let pod stínem Mnichova rezonovat s razancí bubnu a Šulc to dobře ví.

Dalším silným momentem knihy je autorův popis komunistického puče v únoru 1948 a cesty k němu. Akce Slánského, Gottwalda a spol. působí zpočátku rušivě, čtenář ponořený do veskrze pozitivního příběhu židovské odvahy a umu se podvědomě brání kapitolám, v nichž je vykreslen cynický a nekompromisní tah na moc v podání domácích komunistů. Pak ale přichází strašlivé prozření: vždyť se vlastně jedná o tutéž jednosměrně a jednoznačně napřenu energii, pouze cíl se jaksi liší! Stejně jako Židé, i komunisté po válce přesně věděli, oč jim jde, přesně věděli, co pro svůj cíl musí udělat, a především to, krok za krokem, dělali. Čtenář tak nemůže necítit jakýsi perverzní obdiv k organizaci a odhodlání československých bolševiků dosáhnout svého. Jestliže na jedné straně vzniká mladý stát na ideálech sebeobětování, na straně druhé je popsán vznik říše zla, postavené na obětování všech, krom aktérů změny. Jedná se vlastně o dvě strany téže mince a autor s jejím rubem i lícem pracuje metodicky a účinně. Obě strany navíc spojuje tragická postava ministra zahraničí Jana Masaryka, který se v soumraku domácí demokracie utíká alespoň k aktivní pomoci Židům v Palestině a všemož-

ně vychází vstříc Ehudu Avrieli. Pomocí židovskému státu si píše lichotivou část svého epitafu, avšak umírá, aniž by se přesvědčil, že jeho poslední mise měla smysl. Ostatně sama smrt Jana Masaryka je autorem podána, jak se na téma knihy sluší, šalamounsky.

Lze-li Šulcovi něco vytknout, pak někdy poněkud toporný jazyk dialogů, v určitých momentech příliš mnoho patosu a také využití osob typu doktora Watsona, hloupějšího kolegy slavného detektiva. A tak má Sýkora svého Honzáka a Watson (míněn britský rozvědčík) svého Mitchella, aby jim mohli vysvětlit okolnosti a události, které potřebuje autor sdělit čtenáři. Takové postavy se jeví jako schematické, ploché, ovšem i tyto obavy a dojmy se daří autorovi rozehnat v závěru knihy, kdy se černobílí hrdinové vybarvují a přibližují se tak čtenáři ovšem běžnému chápání. Navíc se v případě *Mostů do Tel Avivu* jedná vlastně o svého druhu hrdinský epos, na který se dozajista nevztahují běžná beletristická kritéria.

Šulcova prvotina *Dva proti Říši* je strhujícím příběhem ojedinělé statečnosti občanů Československa, knihou, která by měla být povinnou (ovšem dobrovolnou!) četbou každého českého pubescenta. Druhý Šulcův román *Operace Brunevall* je čtivým akčním příběhem. Třetí Šulcova kniha je možná nejambicióznější právě díky záběru, který autor zvolil. Je na jedné straně ódou na hrdinné jednání, přičemž hrdinství tu není vybájené, je popsáno v rámci možností realisticky, jako sled konkrétních, třeba i administrativních kroků, jako řetězec událostí, jež samy o sobě hrdinské nejsou, ale svého aktéra logicky vyzdvihnou až na pomyslný piedestal. Šulc má své hrdiny opravdu rád, fandí jim a přes veškerou snahu o objektivitu je vidět, na čí straně stojí. Přesto nás konfrontuje třeba s postavou britského agenta Watsona, který se sice snaží zamezit exportu zbraní ze Žatce do Palestiny (špatně!), na druhou stranu ale roz-

vědně pracuje proti čerstvému komunistickému režimu (dobře!). Právě na takových situacích a díky takovým postavám si čtenář jasně uvědomí absurditu poválečného vývoje. Podobně ostatně uvažuje i Ehud Avriel, který *jede do Prahy, aby [...] připravil komunistickou armádu na přelet amerického letadla pro jejich zbraně*. Právě v těchto momentech do zdánlivě monochromního příběhu proudí barvy všemi směry. Druhý rozměr knihy, popis komunistického puče, je pak cenný hlavně pro onu snahu beletristicky popsat události z února 1948, dát jim konkrétní rozměr, rozdělit osobní zodpovědnost a umožnit tak čtenáři bližší pochopení událostí, které mohou s odstupem dostávat čítankový rozměr.

Na české literární scéně zkrátka roste osobnost, jíž by slušela přezdívka „český Frederick Forsyth“. A vznikla kniha, která zkušeného čtenáře upomene na díla jako *Exodus* Leona Urise nebo *Ó, Jeruzaléme* dvojice Lapierre – Collins. Díky Jiřímu Šulcovi můžeme prožít trnitou cestu židovských uprchlíků z kdysi domovských evropských zemí do Palestiny, můžeme vnímat stres operativců ve službách Židovské agentury, jejichž úkolem bylo sehnat, koupit a dopravit do Palestiny maximální množství zbraní, můžeme cítit depresi izraelských pilotů, kteří dlouho marně čekají na první stíhačky a zatím musí poslouchat hlášení o zoufalé obraně kibucu Jad Mordechaj, ale také si znovu musíme prožít temnou hodinu naší historie a s nechutí si číst, jak mizivou šanci měla naše demokracie v roce 1948. I to je ovšem navýsost poučné, obzvláště, jak už bylo zdůrazněno, v konfrontaci se světlým příběhem vzniku Státu Izrael.

Pro zaměstnance a příznivce ÚSTR navíc přichází v doslovu autora jeden zdánlivě nečekaný bonbonek. Autor kritizuje většinu českých pramenů zabývajících se únorem 1948, ovšem vyzdvihuje jednu knihu, a tou jsou *Osudové únorové dny 1948* našeho kolegy docenta Václava Vebera. Vida, jaké prestiži se tento příští rok osm-

desátiletý nestor české historiografie těší u odborné veřejnosti!

Je úžasné vědět, že možná i díky jeho práci napsal Jiří Šulc další dobrou knihu.

Jan Hanzlík

Sametová revoluce v Ústí nad Labem. Svědectví studentů po dvaceti letech

Editor Jaroslav Rokoský
Filozofická fakulta

Univerzity J. E. Purkyně,

Ústí nad Labem 2009, 152 s.

Nabízí se příležitost zamyslet se nad tím, jak se během doby změnila naše životy. Jak se naplnila či nenaplnila naše očekávání. Při pohledu z odstupu si připomenout a vybavit si, co se tehdy odehrálo. Každý jsme se proto pokusili rozpomenout na svou vlastní historii sametové revoluce. Studovali jsme na Pedagogické fakultě a aktivně se podíleli na tehdejších změnách. Byla to bouřlivá a krásná doba.

Víme, že psát dějiny nám nepřísluší, protože jsme byli jejich účastníky. Sepsalí jsme proto alespoň stručná svědectví pro budoucnost. Každý podle vlastního uvážení a naturelu.

Dříve než budu hodnotit sborník, a také výše citované věty jeho editora, dovolu mi vyslovit několik otázek a postřehů, které mě napadly při jeho čtení.

Jak začíná revoluce? Kdy je všem či většině zřejmé, že začala právě ona „československá sametová revoluce“? Jistě jinak a v jiném časovém horizontu, přesněji řečeno s jistým zpožděním (pomíneme-li Prahu) v Bratislavě, v Brně, v Ústí nad Labem, v malé zapadlé vísece.

Jinak probíhala revoluce v Praze, jinak na „Severu“, byť ve všech případech s velkým osobním nasazením tu více, tu méně známých vůdců, bezjmenných protagonistů, zpočátku vesměs studentů, opomíjejících již z podstaty mládí možná nebezpečí: *Byli jsme jedinou vysokou školou v komunistickém městě a tito tři* (Milan

Koleček, Jan – Honza – Šícha, Radek Kotlaba – pozn. aut.), *kteří stáli v čele studentské stávkou, byli středem zájmu „vyšších míst“. A tak se stávali podivné věci. Jednou se třeba objevila a šířila informace, že se nejdříve celý stávkový výbor, posléze úzké vedení studentů musí dostavit do nemocnice na očkování, na infekční oddělení. Bylo jasné, co se za tím skrývá. Situaci vyřešil Honza tím, že z vrátnice zatelefonoval do Hlasu Ameriky. Po odvysílání této zprávy byla povinnost k očkování passé.*

Začátek recenze uvozuji pro tento účel zkrácené věty editora. Stojí v nich, že účastníkům událostí nepřísluší psát dějiny. Proč? Snad kvůli účastenství na změnách? Z obavy, že „napsané“ by bylo z důvodu angažovanosti málo či zcela (ne)objektivní? Nezbyvá než si položit otázku: Do jaké míry jsou tyto obavy opodstatněné? Zvláště když jsou si uvedeného omezení vědomi sami aktéři událostí, pamětníci, zaznamenávající pro nás prožité.

Naštěstí forma vzpomínek dovolu je vyznat se z veskrze subjektivních pocitů. Vzpomínky také umožňují zprostředkovat nálady a dojmy, nezachytitelné ve strohých záznamech archivní materie. Subjekt každého jednoho pamětníka zastupuje pouze jeho osobní zkušenost, jeho pravdu a sdělení o prožitém.

Snaha ovládnout veřejný prostor, do té doby ovládaný stranickými a vládními strukturami, narážela na mnohé překážky. O nápady a skutky mající za cíl zvrátit nepříznivý stav nebyla nouze. Ne o všech nápadech a skutcích víme, ale jak se o nich dozvědět? Zvláště nejsou-li zaznamenané či vůbec archivovatelné? Vzpomene si někdo, kromě autora, na nápis SVOBODNÉ VOLBY, vyšlapávaný až do noci ve sněhu, který nad ránem postupně přikryl nový sníh? A koho nakonec překvapí zjištění, že autor nápadu a provedení v jedné osobě Jiří Černický uvedl v biografické črtě jako povolání intermediální umělec na volné noze.

Doba bývá, jak se občas říká, vymknuta z kloubů. Jak ji poznat?

SAMETOVÁ REVOLUCE V ÚSTÍ NAD LABEM

SVĚDECTVÍ STUDENTŮ PO DVACETI LETECH

Nepochybným příznakem, přímo diagnózou, mohou být výsledky žáka sedmé třídy prováděné příslušníky Státní bezpečnosti. Důvod? Pokusy přenést ideály skautingu do školní pionýrské organizace, a to v roce 1982. I toto jsou ony subjektivní (dnes již těžko uvěřitelné) zkušenosti jednoho z příspěvovatelů sborníku, Bedřicha Fryče. Netřeba se divit, že jimi poučený mladík nehledá vlastní realizaci v oficiálních strukturách, ale místo nich se, mimo jiné, zúčastní památné demonstrace opozice na Škroupově náměstí. Jindy si chce připomenout úmrtí Jana Palacha. Cestu ke hrobu, do Všetat, není možné absolvovat přímo. Nakonec ani přes obec Byšice, kde mu je během perustrace vyhrožováno fatálními důsledky pro jeho další studia na vysoké škole. Přesto se angažuje proti výstavbě televizního vysílače v CHKO Pálava. S kamarády iniciuje petici, již podepsalo 42 studentů. Byla adresována ministru kultury. Reakce nedala na sebe dlouho čekat – opět to byly výhrůžky, že by nemusel udělat zkoušku. A taky další výsledky na StB.

Uvedené příklady postačí k tomu, abych jako čtenář s povděkem kvitoval vznik sborníku, neboť přibližuje věci nezřejmé, zasuté v osobní pamě-

ti jednotlivce, stěží nalezitelné v archivech. Sborník v nejlepším slova smyslu vlastně popírá jinak podnětnou tezi o tom, že co není v archivu, vlastně se nestalo.

Revoluce listopadu 1989 vstoupila do našeho povědomí jako revoluce nenásilí, právem ji v určité nadsázce (pro mnohé je to zdroj hrdosti) označujeme jako sametovou. Právě její étos, onen prvek nenásilí, ji odlišuje od jiných revolucí, přičemž nejeden sociolog či historik vyslovuje pochyby o revoluci roku 1989 v otázce, zda vůbec šlo o skutečnou revoluci, neboť s významem tohoto slova bývají spojeny násilné střety a změny ve společnosti. Jiní zase mají za to, že zmiňovaný étos revoluce, vtisknutý jí násilím vůči studentům na Národní třídě a počáteční vůdčí úlohou studentů, zabránil sice na krátkou dobu, ovšem tu nejdůležitější, rozpadu společnosti, minimálně na dvojpólné „my“ a „oni“. Dnes tento jev vnímáme jako neopakovatelnou, až mytickou atmosféru doby, jednoty národa a československé společnosti, která se pod tlakem reality běžného dne se všemi transformačními potížemi vytratila.

Většina lidí, těšících se ze znovunabytých svobody (mnozí se teprve seznamovali s projevy toho, co to svoboda je a co může v pojetí jiných znamenat), očekávala, že někdo přijde a řekne: *Byla to chyba, dělali jsme špatné věci, omlouváme se vám*. A mnozí, často ti nejvíce postižení zanikajícím režimem, podali ruku na usmířenou, jak na příkladu svého tatínka připomíná Drahošlav Straněk: *Vystoupil, zazvonil a z domu vyšel muž. Otec si jej chvíli mlčky, bez jediného slova prohlížel a pak se ho zeptal: „Víte, kdo já jsem?“ Dotyčný očitě netušil a nechápal, oč běží, proto otec řekl: „Jmenuji se Drahošlav Straněk. Před dvaadvaceti lety jste mne udal na Státní bezpečnosti. Přijel jsem vám říct, že vím, že jste to byl vy, a že jsem vám odpustil.“ Onen pán na tatínu chvíli vyděšeně zíral, pak se rozklepal a sesunul se k zemi. Otec jej zvedl, vzal v podpaží a odvedl do domu. Nevím, co tam dělali a o čem*

spolu mluvili, ale když po dvou hodinách vyšli ven, rozloučili se podáním ruky. V autě pak táta řekl jen: „Teď už můžeme jet domů,“ a já ve zpětném zrcátku viděl, jak se cestou tiše usmívá. A tehdy jsem zažíval pocit pychy a obdivu i vědomí, že bych něco podobného opravdu jen těžko dokázal.

Není nic subjektivnějšího než naše vzpomínky a jejich prezentace. V ní především se odráží náš postoj k prostředí, v němž žijeme. Sborník Sametová revoluce v Ústí nad Labem nabízí výsek z oněch událostí. Nikoliv pouze v připomínce událostí z Ústí nad Labem, ve výběru oslovených a těch, kdo nakonec do sborníků přispěli, ale proto, že jejich pohled (tedy pohled studentů) na události není doplněn či konfrontován s výpovědi lidí z druhé strany kateder (ač jsou v textech často připomínáni). Škoda. Nezbyvá než souhlasit s editorem: *Mrzí nás, že napsat svá svědectví zdvořile odmítli, různé úhly pohledu jsou totiž nadmíru užitečné a prospěšné.*

Uvedená skutečnost má však pro čtenáře jednu výhodu: sborník jako celek pro vnímavého čtenáře zpřítomňuje – omlouvám se, že se tu taktó vyznávám z až příliš subjektivního dojmu – výše popsané nadšení studentských protagonistů revoluce (texty sborníku přitom nejednou připomínají obavy pamětníků z budoucnosti v době, kdy zdaleka nebylo jisté, jak skončí to, co oni započali). Nevím, zda tuto nanejvýš osobní impresi z četby získá i čtenář mladšího věku, nezatížený prožitými událostmi. Já doufám, že ano.

Na vydání sborníku se vedle každého jednoho pamětníka redakční a grafickou úpravou podíleli pracovníci Filozofické fakulty UJEP v Ústí nad Labem, včetně Kateřiny Toškové, jejíž podíl na jazykové redakci byl patrně nemalý. Sjednotit texty, jejichž autoři vzpomínali na prožité naprosto rozdílným způsobem (od básnicko-poetického vyznání po faktografickou formu zaznamenání vlastních vzpomínek), a přitom jejich autorům ponechat osobitý styl vyprávění ne-

bylo jistě snadné. Čtenář tak díky citlivé redakční úpravě ocení nejen jednotlivé postřehy pamětníků, ale i rozdílný přístup k vyprávění, jeho valéry, které se ve sborníku prolínají, opakují a doplňují. Čtení opakujících se příběhů revoluce ho určitě neunaví.

Nakonec padá, alespoň si myslím, výše citované omezení: *Víme, že psát dějiny nám nepřísluší, protože jsme byli jejich účastníky*. A to vlastně nadvaokrát. Vždyť v přeneseném slova smyslu již jednou – v roce 1989 – dějiny psali. Proč by jim nyní o nich nepříslušelo psát? Ostatně kdo jiný to za ně udělá?

Martin Tichý

Jan HLACH

Požár aneb pět povídek z padesátých let a jeden sen

Ilustrace Vojtěch Vojtěch
PRAAM, Písek 2010, 72 s.

Jde ze smutných zážitků utkat veselý příběh? Můžou v paměti starého muže probleskovat vzpomínky na šťastné okamžiky dětství, když ho prožil v padesátých letech? Když přišel na čtyři roky o tatínka a na deset let o maminku, protože je komunistický režim zavřel za to, že dopomohl k odchodu ze země národně socialistickému poslanci dr. Františku Uhlířovi, jemuž hrozil osud Milady Horákové?

Můžou, dítě dokáže vnímat jako veselou příhodu i požár bytu, který jako by předznamenal další život rodiny. První povídka, jež tuhle událost líčí, pak předznamenává ostatní. Otec tří dětí, z nichž budoucí autor je nejstarší, v ní na sebe bere poláckovskou podobu otce Bajzy z *Bylo nás pět*, vylepšenou o humorné stránky Hrabalova Francina z *Postřižín*. V Budějovických elegiích, druhé povídce, se tatínek – z děje, ne však z obzoru – vytrácí, protože sedí kdesi v kriminále stejně jako jeho žena. Oba vidají děti (přes mříže, přes sklo) třikrát čtyřikrát do roka, a to jen tak dlouho,

dokud se ti ve vězeňském mundúru nerozpláchnou. V takovém případě dozorce návštěvu přerušil. *A tak jsme se stále báli, že se maminka rozpláče, a snažili jsme se pořád říkat něco veselého, ale moc nám to nešlo, neb jsme s ní neměli kontakt. A jak utíkal čas, tak jsme věděli stále méně a méně, co máme říkat.* (s. 24)

Sourozenci zatím žili po příbuzných, než se, o čtyři roky dospělejší, dočkali tatínkova návratu. Dostal milost za to, že jako lékař zažehnal epidemii na dole Fierlinger II, ale spíše proto, že vyléčil manželku hlavního inženýra kladenských dolů. *Už jsem seděl dost dlouho, teď musíme, děti, všechno dohonit.* (s. 31) Zase je to ten starý tatínek, kombinace kupce Bajzy a pivovarského správce Francina. Jako oni jezdí za prací – nehodnou jeho schopností, ale jedinou povolenou – ve starých prskoletech. Aby se vůbec rozjely, musí se zapojit celá, zase jakžtakž stmelená rodina (bez maminky, ta není vězňákům jako bývalá soudkyně k žádnému prospěchu). Tyhle vehikly lemují snový návrat autora do skororodného Písku, shromážděné ve dvoře, který nemůže najít. Tak jako nemůže ve svém snu najít nocleh u někdejších sousedů, známých, blízkých. Obojí se stává symbolem vrostlosti a současně vydeděnosti emigranta, žijícího od roku 1968 se Švýcarsku, kam odešla konečně úplná rodina pět dní před srpnovou okupací. Tady Jan Hlach

napsal svou knížku, původně pro sourozence, *abych jim připomněl, co jsme spolu prožili, jak jsme při sobě drželi a jak jsme se měli rádi.* Publikoval ji po patnácti letech. *Knížku po tolika letech vydávám ze dvou důvodů. Prvním je ten, že chci připomenout dva čestné a statečné lidi, kteří obětovali svoji existenci, rodinu i svobodu tomu, aby pomohli nemocnému člověku, kterému hrozil osud doktorky Milady Horákové. To jsou moji rodiče. Dnes, dvacet let od takzvané sametové revoluce, by se nedočkali žádné satisfakce. Přitom to byli opravdoví hrdinové, kteří, aby zachránili cizí život, si ten svůj zkazili. Když se dívám kolem sebe, mám pocit, že lidi by nejraději zapomněli minulost. A to je druhý důvod vydání knihy.*

A taky důvod, proč si zaslouží připomenutí vedle obsažných odborných knih fundovaných historiků. Je zažitá, na vlastní kůži.

Jana Kudělková

Laurent BINET

HHhH

Překlad Michala Marková
Argo, Praha 2010, 346 s.

Mladý francouzský autor (ročník 1972) svým románem zabodoval nejen u francouzské kritiky, ale i u čtenářů země galské kohouta. Úspěch u kritiky i čtenářské obce je nepřiznaný sen většiny spisovatelů. Za podivnou zkratkou v titulu se skrývá výbušný a přiléhavý název: *Himmlers Hirn heisst Heydrich* (Himmlerův mozek se jmenuje Heydrich). Nutno dodat, že velmi dobře se publikaci vede i na tuzemském trhu. Čím si však tento román zasloužil tak výraznou pozornost? Historik v něm, přes veškerou snahu, nenajde nic nového. Naopak, na jeho stránkách narazí na drobné chyby a nepřesnosti. Musím přiznat, že zkratkami zpracované úseky české historie od dob „temného“ středověku až po zlomové válečné okamžiky (mající za úkol osvětlit čtenáři zejména výskyt početné německé

menšiny v českém pohraničí a její role při destrukci Československé republiky) vyvolaly na mé tváři občasný úsměv. Na druhou stranu je třeba říct, že Laurent Binet a (talentovaní) autoři jemu podobní nám, tedy „profesionálním“ historikům, úspěšně vypalují rybník. To naopak úsměv na tváři jistě nevyvolá. O prodejnosti jejich publikací si můžeme nechat pouze zdát (náklad vědecké monografie se pohybuje okolo 1200 kusů, prodejnost však této „cifry“ málokdy dosáhne), a jak známo, právě s ní je úzce spjat zájem médií, na které vědci často metají blesky (nejsem výjimkou), ale bez nichž se dnes málokdo obejde.

Zřejmě není náhodou, že jiný autor, tentokrát z domácího prostředí, Jiří Šulc (ročník 1969), napsal novelu ze stejného ranku a (světe div se), rovněž s ní triumfoval u čtenářské obce. Jeho románový příběh *Dva proti Říši*, pojednávající o atentátu na Reinharda Heydricha, se s prodejem 30 tisíc výtisků (!) stal českým bestsellerem roku 2007. Autor za něj získal i Literární cenu Knižního klubu 2007. Rovněž další Šulcovy počiny nezapadly, právě naopak (o jeho *Mostech do Tel Avivu* se bude ještě hodně psát). Američan Jonathan Littell (ročník 1967) představil veřejnosti fiktivní memoáry vzdělaného důstojníka SS Maxmiliana Aueho. Littellovy *Laskavé bohyně* zabodovaly na celém světě, ač jejich hlavní hrdina byl ve své podstatě bezcharakterní lump a nacistička v jedné osobě. Ke všemu má opus přes 850 stran.

Tím se vracíme k původní otázce. Jak si vysvětlit úspěch (nejen) Binetovy publikace? Jak je možné, že jeho knižní počín (i další výše zmíněné) má tak mimořádný ohlas? Na počátku jsem vyloučil, že se tak stalo na základě předložení nových faktů, respektive osvětlení bílých míst v české, potažmo evropské moderní historii. Dle mého názoru je za tím zejména zvolená forma a autorova upřímnost.

Děj celého románu se odehrává víceméně ve třech rovinách. Je zde

autorův příběh, Heydrichův příběh a konečně příběh hrdinský, tedy Gabčíkův a Kubišův. Nechybí odbočky nejen do české, ale i do evropské historie. Jednotlivé kapitoly (kapitoly) jsou odděleny číslicemi (je jich 257 na 346 stranách textu) a mají velmi kolísavý rozsah, dosahující obvykle jedné, dvou stran. Nechybí však „kapitoly“ o pouhé jedné větě. Například tam, kde se pojednává o samotném výsledku Anthropoid nad okupovanými českými zeměmi (Binet zde podrobuje analýze a něžné kritice práci Alana Burgesse *Sedm mužů za úsvitu*), se čtenář dočte: *Nakonec zkrátka vyskočili.*

Velice na mě zapůsobila autorova skromnost, se kterou přiznal, že na počátku svého psaní o atentátu na zastupujícího říšského protektora fakticky nic nevěděl. O to více pak překvapí jeho buldočí přístup k námětu. Binet si je nakonec nucen přiznat to, co zná většina historiků: *Nakonec mě množství nasbíraných informací začne děsit. Na dvě napsané stránky jich tisíc přečtu. Při takovém tempu umřu dřív, než se mi podaří vylíčit byť jen přípravy atentátu. Cítím, že můj v zásadě správný hlad po pramenech se mění v kouli na noze; vlastně se z něj stává záminka k oddálení samotného psaní.* Laurent Binet je

přítom vzácným typem spisovatele. Umí sám sebe shodit a udělat si ze sebe legraci: *Je mi třiatřicet, tedy víc, než bylo v roce 1920 Tuchačevskému. Píše se 27. květen 2006, výročí atentátu na Heydricha. Natašina sestra se udává. Já na svatbu pozvaný nejsem. Nataša o mně prohlásila, že jsem sráč, mám dojem, že mě má plné zuby. Život se mi bortí pod rukama. Zajímalo by mě, jestli bylo Tuchačevskému hůř než mně, když pochopil, že prohrál, když viděl, jak se jeho armáda obrací na bezhlavý útěk, a když si uvědomil, jak žalostně selhal.*

Jak dále přiznal, při psaní ho neustále provázely pochybnosti. „Blondatá bestie“ Heydrich zabírá příliš prostoru, zatímco jeho osobní hrdinové, Moravan Jan Kubiš a Slovák Jozef Gabčík, vstoupili pořádně na scénu až na straně číslo 129: *Jsem si dobře vědom toho, že mí dva hrdinové se vstupem na scénu otálejí. Ale možná není taková škoda, že na sebe nechávají čekat. Možná budou o to životnější. Možná se do těchto stránek o to hlouběji otiskne stopa, kterou zanechali v dějinách a v mé paměti.* Další stránky románu jeho naději potvrdily.

Musím připustit, že děj knihy mě zcela pohltil a rád jsem „zapomněl“ na svoje historické vzdělání. Upřímně, kolik Francouzů má širší ponětí o českých zemích a jejich obyvatelech? Ti mladší o Československu slyšeli zřejmě až v roce 1989, ti starší před desítkami let, když kvůli nějakým Sudetům museli málem opětovně válčit s Německem. Francouzští intelektuálové zcela jistě znají „francouzského“ spisovatele Kunderu a bývalého prezidenta Václava Havla. Francouzští sportovci své soupeřníky, ale to bude zřejmě vše. Díky Binetovu románu znovu před světovou veřejností ožili nejen Gabčík s Kubišem, ale i pohnuté osudy československého národa. Ruku na srdce, komu ze současných českých historiků se něco takového podařilo? Musím říct, že jsem s potěšením četl, že Chamberlain byl ubohý řitolezec (je to samozřejmě

komplikovanější; odkazují čtenáře na vynikající práci Jiřího Ellingera *Neville Chamberlain*), Daladier s Legerem podlí ubožáci, když mohli podepsat Mnichov (škoda, že se on i ostatní hanbou rovnou nezadusili), Beneš skutečným státníkem bojujícím celou svou bytostí za znovuzkřížení Československa a že se mnozí Češi nikdy nesklonili před okupační mocí, naopak v rámci svých možností dali všanc to nejdražší, což byl život jejich nejbližších.

Na samém konci svého příběhu si autor dovolil malé „co kdyby“: *Konečně se ze mě stal Gabčík. Jakže to říká? Ztotožnil jsem se s postavou. Vidím sám sebe, jak ruku v ruce s Liběnou kráčím osvobozenou Prahou, lidé se smějí, mluví česky a nabízejí mi cigarety. Jsme manželé, ona čeká dítě, já byl povýšen na kapitána, v opětovně sjednoceném Československu vládne prezident Beneš, Jan s Annou se za námi přijeli podívat v posledním modelu škodovky, on má čapku na stranu, dáme si v hospůdce u vody pivo, kouříme anglické cigarety, vzpomínáme na válečné časy a hurónsky se přitom smějeme. Pamatuješ na tu kryptu? Tam byla ale zima, co? Snažil se nám Binet (a jemu podobní) naznačit, že díky svému osobitému přístupu k látce předem aspiroval na oslovení široké veřejnosti, zatímco historici se obvykle omezují na úzkou skupinu podobně zaměřených odborníků? Jedná se o věčný a zřejmě nikdy nekončící spor o to, čemu má historie „sloužit“? Je snad načase si přiznat, že historie je provázána s krásnou literaturou víc, nežli jsme ochotni připustit? Jinými slovy, mají historici konečně pochopit, že jejich příběhy jsou součástí velkého vyprávění? Francouzský autor neříká nic jiného, než že: *Mrtví jsou mrtví a je jim jedno, že jim vzdáváme hold. Význam to má pro nás, pro živé. Vzpomínky nepřinášejí nic těm, které uctívají – slouží tomu, kdo se jimi zaobírá. [...] Aby se něco vrylo do paměti, je potřeba to nejdříve přetvořit v literaturu. Není to pěkné, ale je to tak.**

Ladislav Kudrna